

ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК ОБ'ЄКТ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ

Остапенко А. І.

ВСТУП

Проблематика підтримання належного рівня обороноздатності держави як основи для забезпечення її воєнної безпеки постала перед Україною з моменту оголошення її державної незалежності та не втрачає своєї актуальності й сьогодні, коли потенційні загрози трансформувалися в реальну небезпеку втрати суверенітету та територіальної цілісності. Функція держави з оборони є фундаментальною з точки зору забезпечення існування самої держави як окремої незалежної одиниці на світовій арені та повноправного суб'єкта міжнародних відносин.

Оборона має першочергове значення в системі забезпечення національної безпеки держави. Відповідно до положень Закону України “Про оборону України” оборона визначається як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Зазначене свідчить, що оборона як функція держави носить постійний характер, здійснюється уповноваженими суб'єктами як у воєнний, так і в мирний час. Особливістю механізмів здійснення оборонної функції держави має бути баланс між їх відносною стабільністю та, водночас, своєрідною гнучкістю, здатністю швидко підлаштовуватись до раптової зміни безпекового середовища або появи нових загроз національній безпеці у воєнній сфері.

Удосконалення правового регулювання сфери оборони та забезпечення його системності є однією з головних інструментів дієвого та ефективного виконання оборонної функції держави. Характерними рисами розвитку законодавства у сфері оборони України є його динамічність і, так би мовити, “вимушена” адаптивність, що обумовлені ситуаційними потребами внесення частих, проте точкових, змін до відповідних нормативно-правових актів з метою швидкого врегулювання проблемних питань безпекового характеру. Однак, такий стан справ у правотворчості не сприяє підвищенню якості та ефективності оборонного законодавства, суперечить принципу

правової визначеності, призводить до надмірного накопичення нормативного матеріалу та його розбалансованості, порушення системності. Проведення комплексної систематизації законодавства є найбільш оптимальним заходом, спрямованим на ревізію, упорядкування та модернізацію законодавчих актів з питань оборони України.

1. Сфера оборони держави як об'єкт правового регулювання

Передумовою для проведення систематизації законодавства у сфері оборони України є наявність сфери суспільних відносин, яка є відокремленою та відмежованою від інших суміжних категорій за критерієм предмета правового регулювання. В даному контексті актуальності набуває виокремлення та конкретизація предмета правового регулювання законодавства у сфері оборони, зокрема окреслення сутності та меж самої “сфери оборони”.

Велика українська юридична енциклопедія визначає “правове регулювання” як впорядкування суспільних відносин за допомогою юридичних засобів (норм права, нормативно-правових актів, актів застосування права, актів реалізації прав та обов'язків тощо). Правове регулювання є різновидом соціального регулювання, тобто впорядкування людської діяльності в суспільстві шляхом опрацювання й суспільного схвалення правил цієї поведінки¹. Юридична енциклопедія тлумачить “правове регулювання” як один з основних засобів державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави. “Предметом правового регулювання” є правові, політичні, економічні та інші суспільні відносини, впорядкування яких неможливе без використання норм права².

Скаун О.Ф.³ розглядає юридичну категорію “правове регулювання” як різновид соціального регулювання, що здійснюється громадянським суспільством і державою за допомогою системи правових норм та інших правових засобів з метою впорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорони та розвитку. Водночас “сфера правового регулювання” автором визначається як галузь соціального простору, охоплена правом, іншими словами це сукупність суспільних відносин, функціонування яких неможливо без використання правових

¹ Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О.В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. С. 516–522.

² Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. С. 40.

³ Скаун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. С. 282–286.

засобів. Серед особливостей визначається її динамічний характер, який торкається найважливіших сфер суспільного життя на певному етапі його існування, та підданий змінам в залежності від умов внутрішньої і зовнішньої обстановки, всеохоплюючого рівня розвитку суспільства. “Сфера оборони”, відповідно до класифікації Скакун О.Ф., за блоками суспільних відносин здебільшого тяжіє до сфери політичних (управлінських) відносин, які становлять політичну основу суспільства та охоплюють законодавчу, виконавчу та судову галузі державної влади. Управління суспільством в межах сфери політичних відносин здійснюється за допомогою механізму субординації (панування – підпорядкування). Скакун О.Ф. визначає сферу оборони як частину державного управління.

Спробою офіційного закріплення меж та змісту “сфери оборони” було її термінологічне визначення у Стратегічному оборонному бюлетені України 2016 року⁴ як “сфери (межі) діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування та органів військового управління з метою підготовки держави, економіки, суспільства та сил оборони до відбиття збройної агресії проти України і гарантованого захисту її національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз”. Дане визначення ототожнює зміст поняття “сфери” з “межами” діяльності. Словник української мови⁵ визначає “сферу” як: 1) район дії, межу поширення чого-небудь; 2) область фізичного або духовного життя, діяльності людини чи суспільства; 3) галузь знання, виробництва, мистецтва і т. ін.; 4) сукупність умов, середовище, в яких що-небудь відбувається; 5) обстановка. Разом з тим, словник визначає “межу” як границю поділу, розрізнення яких-небудь явищ, предметів тощо; “межі” як простір, обмежений чим-небудь.

В юридичній науці поняття “оборона” здебільшого розглядається як категорія адміністративного права, в аспекті державної діяльності. Так, Битяк Ю.П. “оборону України” розглядає як комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави і мирного життя народу України⁶. Пашинський В.Й.⁷ зазначає, що оборона є підсистемою, головним структурним елементом системи національної безпеки. Визначає її як

⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”: Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>

⁵ Словник української мови. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd>

⁶ Адміністративне право України : [підруч.] / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.]; за ред. Ю.П. Битяка. К. : ЮрінкомІнтер, 2006. С. 468.

⁷ Пашинський В.Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра. юр. наук : 12.00.07 Київ, 2020. С. 22.

багатогранне комплексне державно-правове явище, яке перебуває в системі складних суспільних відносин, зав'язків і залежностей із сукупністю інших суспільних явищ і процесів та пронизує майже всі сфери життя суспільства. Оборона України передбачає здійснення суб'єктами забезпечення оборони визначених законом заходів у політичній, правовій, економічній соціальній, воєнній, науковій, науково-технічній, інформаційній та інших сферах суспільного життя для підготовки до збройного захисту держави, та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Авер'янов В.Б. визначає “сферу оборони України” як комплекс різноманітних суспільних відносин, які виникають у процесі діяльності держави із забезпечення її здатності в разі збройної агресії або збройного конфлікту, практичного здійснення військового захисту держави, включаючи використання Збройних Сил України, у разі агресії проти неї, а також під час виконання завдань, що передбачені міжнародними договірними обов'язками держави⁸. При цьому Сокурєнко В. зауважує, що поняття “оборона” необхідно відмежовувати від інших форм військової діяльності держави, наприклад боротьби з тероризмом або виконання інших завдань, передбачених міжнародними угодами (участь у міжнародних військових місіях), які можна розглядати в аспекті поняття колективної оборони⁹.

Термін “оборона України” на нормативному рівні визначається в положеннях Закону України “Про оборону України”¹⁰ як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Разом з тим, Стратегією воєнної безпеки України 2021 року¹¹ введено поняття “всеохоплююча оборона України”, яке дещо розширює зміст заходів з оборони та полягає у: 1) превентивних діях та стійкому опорі агресору на суші, на морі та в повітряному просторі України, протидії в кіберпросторі та нав'язуванні своєї волі в інформаційному просторі; 2) використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, еконо-

⁸ Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.] : у 2 т. / [ред. кол. : В.Б. Авер'янов (го- 166 2/2017 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕСУ) та ін.]. К. : Юрид. думка, 2005. Т. 2 : Особлива частина. 2005. С. 366.

⁹ Сокурєнко В. Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 160.

¹⁰ Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

¹¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

мічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо); 3) застосуванні всіх форм і способів збройної боротьби з агресором, зокрема асиметричних та інших дій для оборони України, з дотриманням принципів і норм міжнародного права. Із наведеного можна зробити висновок, що заходи з оборони держави не обмежуються суто воєнним потенціалом і здатністю чинити збройну відсіч, а здійснюються комплексно, із залученням всього ресурсу держави.

Якщо говорити про місце сфери оборони в системі державного управління, важливо зауважити, що вона є лише одним з трьох компонентів “нацбезпекової” компетенції Міністерства оборони України, яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період¹². Тобто, окрім “сфери оборони”, до меж правосуб’єктності Міноборони належать питання національної безпеки у “воєнній сфері” та “сфері військового будівництва”. Така юридична конструкція не дає точного розуміння обсягу цих сфер, однак чітко визначає приналежність Міністерства оборони України до суб’єктів забезпечення національної безпеки. У своє чергу, Стратегія воєнної безпеки України¹³ визначає цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва. Ці три сфери здебільшого сприймаються як єдине ціле, як воєнна діяльність держави загалом, основною метою якої є досягнення воєнної безпеки, тобто стану захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз¹⁴. Якщо Стратегія воєнної безпеки України є своєрідним дороговказом на шляху до воєнної безпеки, то державна політика в цих сферах є своєрідним керівництвом до дій та алгоритмом їх здійснення. Та чи можна чітко розмежувати ці три сфери? Вочевидь, ні. Всі вони спрямовані на досягнення єдиної глобальної мети. Однак, якщо розглядати локальні цілі, то воєнну сферу можна назвати найбільш широкою, яка в цілому є сферою життєдіяльності держави, яка поєднує всю воєнну міць

¹² Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671 (в редакції від 19.10.2016 р. № 730). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF?find=1&text=%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80#w1_1

¹³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

¹⁴ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

і потенціал держави та регулюється за допомогою воєнної політики на основі воєнно-доктринальних засад та певної нормативно-правової бази. При цьому предмет воєнної політики охоплює: запобігання воєнним конфліктам, підготовку до воєнних конфліктів та застосування воєнної сили¹⁵. Водночас, забезпечення оборони держави включає дві останні із наведених трьох складових: підготовку до збройного захисту держави та захист держави у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Під військовим будівництвом зазвичай розуміють комплекс заходів, спрямованих на будівництво та організацію Збройних Сил, а також зміцнення та вдосконалення обороноздатності держави в цілому. Розмежувати правового регулювання цих трьох сфер можливо здійснити лише умовно, на основі предмету, тобто основних суспільних відносин, навколо врегулювання яких ці сфери були утворені. Так, до нормативної складової воєнної сфери можна віднести масив законодавчих актів, які регулюють питання від оборонної доктрини (норми-начала), концепцій (норми-принципи), стратегій (визначально-установчі норми) до планів (норми – правила поведінки дій суб'єктів сфери оборони в конкретних умовах конкретного періоду). Правовому регулюванню у сфері оборони здебільшого притаманний правосуб'єктний характер, що охоплює питання компетенцій, функцій, взаємодії суб'єктів сфери оборони, їх правовий статус, іншими словами – управління сферою оборони. Сферу військового будівництва переважно складає так зване “функціональне законодавство”, що достатньо повно кодифіковано у Статутах Збройних Сил України та врегульовано низкою інших законів та підзаконних нормативно-правових актів.

В цьому контексті також варто відзначити відсутність єдиного підходу до розмежування сфер національної безпеки і оборони, як в науці, так і в законодавстві. Якщо звернутися до Конституції України, то семантика її норм не дає однозначної відповіді на питання співвідношення цих сфер. Примітно, що відокремлено згадки про “національну безпеку” зустрічаються неодноразово в тексті Основного Закону. Разом з тим, термін “оборона” використовується лише у зв'язці з “національною безпекою”. Спробою щодо розмежування сфер “національної безпеки” і “оборони” стало прийняття Класифікатора галузей законодавства (2004 р.)¹⁶, який на сьогодні є хоч і застарілим, але єдиним джерелом класифікації законодавства України.

¹⁵ Свешніков С. В., Бочарніков В. П. Воєнна політика: сутність і проблеми формування й реалізації. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 28.

¹⁶ Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України: Наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04

Предмет правового регулювання, який прийнято вважати предметом військового права, повністю охоплюється сферою оборони, відповідно до Класифікатора.

Водночас, наразі все частіше як в наукових публікаціях, так і в статтях публіцистичного характеру використовується словосполучення “сфера національної безпеки і оборони” як єдина сфера. Дійсно, з прийняттям Закону України “Про національну безпеку України” № 2469-VIII від 21 червня 2018 року, який був розроблений з метою адаптації безпекової сфери України до міжнародних стандартів та охопив валову частку оборонних питань, чітка межа між сферою національної безпеки і сферою оборони почала зникати. В цьому контексті влучним є зауваження Богуцького П.П., що законодавство про оборону має відповідати конституційним положенням про забезпечення національної безпеки та відповідному профільному закону, а правозастосування у сфері оборони має виходити з вимог, що стосуються не лише сфери оборони, але й національної безпеки¹⁷.

Як підсумок можна зазначити, що сфера оборони держави як предмет наукових досліджень носить міждисциплінарний характер та знаходиться на стику юридичної науки та науки державного управління. Правове забезпечення сфери оборони є комплексом правових інструментів, за допомогою яких уповноваженими суб’єктами здійснюються державного управління у цій сфері. Сфера оборони як сфера управління є невід’ємною частиною забезпечення національної безпеки, та як сфера життєдіяльності суспільства є невід’ємною частиною життя всього Українського народу, що свідчить про комплексний міжгалузевий характер правового регулювання у цій сфері. Враховуючи цілісність та єдність воєнної діяльності держави в цілому, що здійснюється за допомогою трикомпонентної державної політики, розглянути правове регулювання сфери оборони як окремої складової можливо, зокрема, за допомогою застосування системного підходу та методу абстрагування. Лише визначивши місце законодавства у сфері оборони України в системі національного законодавства та у системі права України загалом, визначивши системні зв’язки між їхніми компонентами, можливо розробити підходи до систематизації оборонного законодавства.

¹⁷ Богуцький П. Сучасний стан і розвиток системи законодавства у сфері оборони України: на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції. *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення* : матеріали Науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ, 2021. С. 23.

2. Місце законодавства у сфері оборони в системі права України

В юридичній науці законодавство у сфері оборони України зазвичай асоціюють як з адміністративним, так і з військовим правом, нерідко повністю ототожнюючи його з військовим законодавством. Однак, на сьогоднішній день процес становлення військового права, як галузі, та системи військового законодавства, як його похідної, не є завершеним, натомість інтерес наукової спільноти щодо актуальності розвитку військового права тільки зростає в умовах триваючої збройної агресії російської федерації проти України.

За загальним правилом, відносна сформованість галузі законодавства є головним критерієм становлення самостійності галузі права. Військове право як нова галузь все ще знаходиться на стадії свого формування. Зовнішньою формою вираження норм військового права є система військового законодавства. Враховуючи, що військова діяльність, найперше, спрямована на забезпечення оборони держави, на захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, при цьому оборона визначається як комплекс різноманітних заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та безпосереднього її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту, відповідно всі ці питання входять до предмету правового регулювання військового права. Однак, використання терміну “військове законодавство” здебільшого притаманно для теорії юридичної науки. У законодавчих та інших нормативно-правових актах та керівних документах для узагальнення нормативного матеріалу з питань забезпечення обороноздатності та здійснення оборонної функції держави здебільшого використовується словосполучення “законодавство у сфері оборони”. В даному контексті актуальності набуває встановлення співвідношення обсягу понять “військове законодавство” та “законодавство у сфері оборони”.

Варто зауважити, що галузь права не завжди співпадає з галуззю законодавства, що викликано низкою причин, серед яких, зокрема, велика кількість нормативних актів, в яких виражаються норми відповідної галузі права та, водночас, часто переплітаються з іншими галузями, що вказує на комплексний характер першої. Динамічний розвиток суспільних відносин також зумовлює появу нових галузей, підгалузей та інститутів законодавства. Скакун О.Ф. ще однією з причин розбіжності галузі права та галузі законодавства та, як наслідку, появи комплексних галузей законодавства відзначає їх формування не на основі системи законодавства, а на основі системи галузей державного управління. У свою чергу такі галузі дослідниці називає “управлінськими галузями”. В цілому, комплексне законодавство вона визначає як систему нормативних приписів, що

виражають норми декількох галузей, підгалузей, інститутів права, які становлять відносно самостійну сферу громадського життя. У такому випадку комплексну галузь законодавства, до яких Скакун О.Ф. відносить у тому числі і військове законодавство, утворюють об'єднані міжгалузеві інститути права. Скакун О.Ф. визначає сферу оборони як частину державного управління та розглядає правове регулювання у сфері оборони як укрупнений інститут (підгалузь) адміністративного права¹⁸. Однак, в широкому значенні відносини у сфері оборони не обмежуються управлінськими відносинами, вони також тісно співвідносяться з економічною сферою, сферою соціально-культурних відносин та сферою правоохоронних відносин, тому категоричне віднесення правового регулювання сфери оборони до адміністративного права можна поставити під сумнів.

Ідею щодо приналежності норм права, що регулюють суспільні відносини у сфері оборони, до адміністративного права також висловлює Пашинський В.Й.¹⁹ Він визначає як окрему підгалузь адміністративного права військово-адміністративне право. При цьому, як зазначає автор, предметом правового регулювання тут виступають суспільні відносини, які виникають між органами публічного управління та приватними особами, відносини в середині органів публічного управління, а також між органами публічного управління й іншими суб'єктами публічного права, у різних сферах суспільного життя, спрямованих на забезпечення оборони держави. В межах свого дослідження науковець під адміністративно-правовим забезпеченням оборони розуміє регламентовану адміністративно-правовими нормами системну діяльність суб'єктів забезпечення оборони щодо адміністративно-правового регулювання, реалізації, охорони та захисту суспільних відносин у сфері оборони, гарантування прав і законних інтересів усіх суб'єктів правовідносин, спрямовану на створення необхідних умов для оборони держави у разі збройної агресії.

Однак, в контексті досліджуваного питання відмінною є думка Богуцького П.П., який зробив значний внесок у юридичну науку з питань вивчення військового права, у тому числі в його тісному співіснуванні з правом національної безпеки. У його наукових працях можна прослідкувати основні тенденції змін у наукових підходах щодо визначення місця військового права у системі права України, його сутності, предмету та структури. Військове право автор розглядає як комплексну галузь права, як елемент системи українського права, яку

¹⁸ Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. С. 372.

¹⁹ Пашинський В. Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра. юр. наук : 12.00.07 Київ, 2020. С. 23.

він детермінує не тільки як відкриту систему, але й таку, що зазнає активного розвитку²⁰. Він демонструє єдність військового права з правом національної безпеки у правовому забезпеченні національної безпеки. Автор зазначає, що для системи правового забезпечення національної безпеки, в тому числі воєнної безпеки, важливими є організаційно-правові питання, які стосуються сектора безпеки і оборони, де взаємодіють право національної безпеки та військове право²¹.

Богуцький П.П. зазначає, що право національної безпеки і військового права мають спільні об'єкти і суб'єкти у правовому режимі щодо забезпечення воєнної безпеки, захисту суверенітету і територіальної цілісності. Інституційна складова, функціональне призначення права національної безпеки та військового права характеризуються спільними ознаками та взаємодоповнюють ці галузі права у національній системі права. У структурі права національної безпеки науковець виокремлює право воєнної безпеки як окреме міжгалузеве системне утворення та розглядає право національної безпеки і військового права у їхній взаємодії щодо вирішення завдань правового забезпечення національної безпеки загалом і воєнної безпеки, зокрема²². Водночас, Богуцький П.П. наголошує, що законодавство про національну безпеку і військового законодавство становлять самостійні галузі законодавства. Разом з тим, розмірковуючи про співвідношення “військового законодавства” та “законодавства у сфері оборони” дослідник зазначає, що законодавство у сфері оборони має більш широкий зміст, яким охоплюється, окрім суто військового законодавства, також нормативно-правові акти у сфері оборонно-промислового комплексу²³.

З наведеного можна зробити висновок, що законодавство у сфері оборони є засобом забезпечення воєнної безпеки держави. Воєнна безпека України є однією із засадничих умов реалізації права українського народу на самовизначення, збереження держави Україна та забезпечення її сталого розвитку на основі найвищих цінностей демократії, верховенства права, свободи, гідності, безпеки і процвітання

²⁰ Богуцький П.П. Військове право у системі права України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01 Одеса, 2009. С. 8.

²¹ Богуцький П.П. Право національної безпеки та військового права: сучасні виклики : навчальний посібник / П. П. Богуцький ; Державна наукова установа “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України”. Київ; Одеса : Фенікс, 2023. С. 7.

²² Богуцький П.П. Право національної безпеки та військового права: сучасні виклики : навчальний посібник / П. П. Богуцький ; Державна наукова установа “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України”. Київ ; Одеса : Фенікс, 2023. С. 32.

²³ Богуцький П.П. Право національної безпеки та військового права України в умовах збройної агресії РФ проти України. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytyiya/pravo-natsionalnoyi-bezpeky-ta-viyskove-pravo-ukrayiny-v-umovakh-zbroynoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayin/>.

громадян усіх національностей. Головною метою Стратегії воєнної безпеки України²⁴ є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що забезпечує воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави. Правовою основою всеохоплюючої оборони України є Конституція України та інші акти законодавства України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Стратегія воєнної безпеки України визначає цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва, які спрямовані на захист життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі і стримування збройної агресії проти України. В цьому контексті законодавство у сфері оборони є засобом реалізації воєнної (оборонної) політики держави.

Дослідженню системи військового законодавства України було присвячено дисертацію Прохоренка М.М. У роботі встановлено, що військове законодавство України має свій єдиний предмет та є самостійною комплексною галуззю законодавства. Предмет військового законодавства автор визначає як суспільні відносини у сфері формування, розвитку та функціонування Збройних Сил України, що регулюються Конституцією України, законами України та підзаконними нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами України. Щодо питання взаємодії військового законодавства з адміністративним законодавством України автор зауважує, що військове законодавство хоч і регулює суспільні відносини з питань державного управління Збройними Силами України, які входять до предмету адміністративного законодавства, але, водночас, нормативні приписи адміністративного законодавства не регламентують, зокрема дисциплінарну відповідальність військовослужбовців Збройних Сил України. Регламентації адміністративного законодавства не підлягають також ті суспільні відносини, що входять до сфери регулювання конституційного, трудового й інших галузей законодавства України та з яких за предметом регулювання (військові відносини) можуть бути виділені нормативні приписи в такий комплекс, що становить складову частину військового законодавства²⁵. Такий підхід до визначення предмету військового законодавства переважно відповідає змісту сфери військового будівництва, що здебільшого спрямована та розбудову та функ-

²⁴ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України" : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

²⁵ Прохоренко М. М. Система військового законодавства : автореф. дис. на здобуття ступеня к-та юр. наук : 12.00.01 Київ, 2009. С. 13–17.

ціонування Збройних Сил України як основної складової сил оборони та забезпечення обороноздатності держави в цілому.

Систему законодавства у сфері оборони можна розглядати як у широкому, запропонованому Богущьким П.П., значенні, до якої входять всі три компоненти нормативного забезпечення воєнної безпеки, а саме правове регулювання: воєнної сфери, сфери оборони та сфери військового будівництва. Починаючи з Конституції України, актів доктринального характеру та закінчуючи актами владних структур регіонального рівня та органів військового управління нижчого рівня.

Разом з тим, з точки зору вибору оптимальних способів систематизації законодавства у сфері оборони України, його систему можна розглянути й у вузькому значенні, на рівні системоутворюючих законів, які визначають загальні засади національної безпеки і оборони, докорінно не зачіпаючи сферу військового будівництва та нормативні акти доктринального і концептуального характеру. Цей перелік складають Закони України: “Про національну безпеку України”, “Про оборону України”, “Про основи національного спротиву”, “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики”, “Про центральні органи виконавчої влади”, “Про Раду національної безпеки і оборони України”, “Про Кабінет Міністрів України”, “Про військовий обов’язок і військову службу”, “Про мобілізаційну підготовку і мобілізацію”, “Про правовий режим воєнного стану”, “Про правовий режим надзвичайного стану”. Крім того, в основу оборонного законодавства також входить спеціальне законодавство, що регламентує загальні питання організації та діяльності складових сектору безпеки і оборони, які приймають безпосередню участь в заходах оборони: Закон України “Про Збройні Сили України”, Закон України “Про Національну гвардію України”, Закон України “Про Державну спеціальну службу транспорту”, Закон України “Про Державну службу спеціального зв’язку та захисту інформації України”, Закон України “Про Службу безпеки України”, Закон України “Про Службу зовнішньої розвідки України”, Закон України “Про розвідку”, Закон України “Про Державну прикордонну службу України”, Закон України “Про Національну поліцію”, Закон України “Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб”, Закон України “Про місцеве самоврядування”, Закон України “Про місцеві державні адміністрації” тощо.

В контексті зазначеного, законодавство у сфері оборони України можна розглядати як систему нормативно-правових актів, якими регулюється державне управління у сфері оборони, тобто діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, органів військового управління та представників громадянського суспільства

з метою підготовки держави, економіки, суспільства та сил оборони до відбиття збройної агресії проти України і гарантованого захисту її національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. Тобто, у вузькому значенні предметом законодавства у сфері оборони України є суспільні відносини у сфері управління обороною держави.

Окремо можна виділити низку Законів України, які є дотичними до сфери оборони, регулюють інші питання національної безпеки, військового будівництва та міжнародного військового співробітництва, не є системоутворюючими, але входять у систему оборонного законодавства: “Про боротьбу з тероризмом”, “Про військово-цивільні адміністрації”, “Про правовий режим майна у Збройних Силах України”, “Про господарську діяльність у Збройних Силах України”, “Про використання земель оборони”, Статути Збройних Сил України, “Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України”, “Про Державний кордон України”, “Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав”, “Про порядок доступу та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України”, “Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки”, “Про альтернативну (невійськову) службу”, “Про оборонні закупівлі”, “Про особливості управління об’єктами державної власності в оборонно-промисловому комплексі” та ін. Віднесення того чи іншого закону до певної групи є досить умовним та доволі дискусійним, в залежності від предмету і мети систематизації нормативно-правових актів.

З огляду на зазначене, можна підсумувати, що право національної безпеки і військове право є самостійними галузями права, які взаємодіють через право воєнної безпеки як окреме міжгалузеве системне утворення. Законодавство про національну безпеку і військове законодавство є комплексними галузями законодавства. При цьому законодавство у сфері оборони відіграє роль нормативної складової права національної безпеки та військового права, яке можна розглядати як “управлінський” міжгалузевий інститут законодавчого регулювання сфер національної безпеки і оборони.

3. Перспективи досягнення системності законодавства у сфері оборони України

В умовах гострої фази збройного протистояння між Україною та РФ питання підвищення рівня обороноздатності України та удосконалення організаційно-правових механізмів виконання оборонної функції держави досить актуальні не тільки в практичній площині, але й у сфері науки. Зокрема, не можна не погодитися, що подальше формування та реалізація оборонної політики щодо проведення

трансформації і розвитку сектору безпеки і оборони України вимагає науково обґрунтованого удосконалення нормативно-правової бази, системи й моделі сектору безпеки і оборони, державного управління ним, що безпосередньо залежить від політико-правового стану і фінансово-економічних можливостей країни²⁶.

Підтвердженням особливої актуальності та доцільності здійснення систематизації законодавства у сфері оборони України є визначення нормами Закону України “Про правотворчу діяльність”²⁷ цього напрямку пріоритетним в контексті удосконалення національного законодавства в цілому. Разом з тим, Указом Президента України “Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави” від 8 листопада 2019 року № 837²⁸ передбачено завдання Кабінету Міністрів України вжити заходів з кодифікації законодавства у сфері оборони, що, у своє чергу, характеризує систематизацію як один з правових інструментів зміцнення обороноздатності держави.

На сьогодні до основних завдань систематизації законодавства у сфері оборони України можна віднести необхідність проведення комплексної його ревізії з метою усунення повторень, протиріч та неузгодженостей положень чинних законодавчих актів з питань оборони України, всебічного його оновлення з урахуванням досвіду функціонування держави та її інституцій у період дії воєнного стану та ведення бойових дій, а також результатів стрімкої новелізації національного законодавства та його правозастосування, вимог процесів інтеграції у європейський правовий простір та адаптації законодавства України до міжнародних стандартів. Систематизоване, збалансоване, сучасне і прогностичне законодавство у сфері оборони є запорукою вчасної та ефективної організації заходів щодо відсічі агресії противника на всіх рівнях державного управління.

Одним із ефективних способів системного вирішення нагальних проблем у національному оборонному законодавстві наразі вбачається прийняття Кодексу про оборону України²⁹. Кодифікація законодавства у сфері оборони дозволить здійснити: уніфікацію оборонної термінології; привести положення щодо використання Збройних Сил України та інших військових формувань у відповідність

²⁶ Глушенко О. О. Оборонна функція держави в сучасних умовах. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 47.

²⁷ Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20>

²⁸ Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави: Указ Президента України від 8 листопада 2019 року № 837. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019>

²⁹ Руснак Ю. І., Топольницький В. В., Остапенко А. І. Ретроспективний огляд кодифікації законодавства України у сфері оборони (2022–2023 рр.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1(31). С. 1255–1270.

з Конституцією України; регламентувати питання оголошення стану війни та визначення меж дії “воєнного часу”; деталізацію та розмежування завдань та функцій всіх складових сектору безпеки і оборони у сфері оборони як в мирний час, так і в особливий період; визначити структуру керівництва складовими сил оборони та регламентувати їхню взаємодію під час відсічі збройної агресії.

При вирішенні питання визначення меж предмету правового регулювання майбутнього оборонного кодексу, доцільно орієнтуватися на обсяг поняття “всеохоплююча оборона України”, під яким розуміють комплексне використання усього потенціалу держави і суспільства для реалізації суверенного права України на самооборону, впровадження сучасних форм і способів застосування сил оборони, організацію територіальної оборони України та руху опору, стримування агресора, підтримання стійкості та забезпеченням взаємодії в ході підготовки до всеохоплюючої оборони України, відсічі і стримування збройної агресії проти України, ліквідацію збройного конфлікту та під час відбудовного періоду після закінчення воєнних дій, а також координацію заходів оборони України з міжнародними партнерами³⁰.

Змістовною основою проєкту Кодексу про оборону України можуть стати норми чинних законів України, які виконують роль системоутворюючого законодавства у сфері оборони: “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, “Про правовий режим воєнного стану”, “Про основи національного спротиву”, “Про порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України”, “Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав”.

З огляду на достатньо великий обсяг нормативної бази з питань оборони України, предмет правового регулювання Кодексу про оборону України доцільно обмежити загальними засадами оборони держави та управління у цій сфері, а саме регламентувати відносини, пов’язані з підготовкою і організацією оборони України, забезпеченням її обороноздатності, здійсненням збройного захисту територіальної цілісності України та його підготовкою, а також визначити основні завдання та функції складових сектору безпеки і оборони, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, обов’язки їхніх посадових осіб, права і обов’язки громадян України, іноземців та осіб без

³⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

громадянства, їхніх об'єднань, задіяних в сфері оборони у мирний час та в умовах воєнного стану. Крім того, питання введення та скасування правового режиму воєнного стану, проведення мобілізації та демобілізації, організації та функціонування руху опору теж доцільно включити у проєкт Кодексу про оборону України³¹.

Окремої уваги заслуговує питання законодавчого закріплення складу сил оборони та більш детальної регламентації їхніх завдань і функцій у сфері оборони як в мирний час, так і під час дії правового режиму воєнного стану. На сьогодні відповідно до Закону України “Про національну безпеку України” до сил оборони входять Збройні Сили України, а також інші утворені відповідно до законів України військові формування, правоохоронні та розвідувальні органи, органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, на які Конституцією та законами України покладено функції із забезпечення оборони держави. Такий перелік носить відкритий характер та створює передумови для недостатньої правової визначеності. Фактичний початок бойових дій в лютому 2022 року висвітлив ряд проблемних питань у правовому регулюванні застосування сил оборони, стратегічному керівництві ними та організації їхньої взаємодії. Частково ці проблеми були вирішені шляхом внесення змін до законодавства, зокрема до Законів України “Про Національну гвардію України”, “Про Державну прикордонну службу України”, “Про Національну поліцію” тощо, однак питання приналежності певних суб'єктів сектору безпеки і оборони до сил оборони досі залишається дискусійним. Разом з тим, положення нещодавно прийнятого Кодексу про оборону Грузії (21 вересня 2023 року)³² демонструють альтернативний спосіб законодавчої регламентації порушеного питання. Система національної оборони Грузії є частиною системи національної безпеки, яка включає державні органи, що залучаються до державної оборони, державні підприємства або підприємства, що знаходяться у державному управлінні, а також військове майно та іншу критичну інфраструктуру, створену для забезпечення оборони держави. Міністерство оборони Грузії складається з цивільного офісу та Сил Оборони, відповідно між ними розподіляються окремі та спільні функції, які визначені кодексом. Сили Оборони є політично нейтральним збройним військовим інститутом системи національної оборони, який в межах повноважень, наданих Конституцією Грузії, здійснює необхідні

³¹ Руснак Ю. І., Топольницький В. В., Остапенко А. І. Ретроспективний огляд кодифікації законодавства України у сфері оборони (2022-2023 рр.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1(31). С. 1265.

³² On the defence of Georgia, Law of Georgia, 2023. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/28330?publication=20/>

воєнні та інші заходи. До видів Сил Оборони входять Сухопутні сили, Повітряні сили, Сили спеціальних операцій, Національна гвардія. Водночас, кодексом визначено перелік структурних підрозділів Міністерства оборони Грузії, які входять до Сил Оборони, а саме: Генеральний штаб, Східне та Західне командування, Командування авіацією та протиповітряної оборони, Командування спеціальними операціями, Національна гвардія, Департамент воєнної поліції, Департамент воєнної розвідки, Командування навчаннями та військовою освітою, Командування логістичним забезпеченням військ. Окремою нормою передбачено склад Сил Оборони на період дії правового режиму воєнного стану, до якого додатково залучаються: юридичні особи публічного права, що діють в системі Міністерства оборони Грузії; Національна академія оборони Грузії; Військовий шпиталь; Бюро кібербезпеки; деякі підрозділи Міністерства внутрішніх справ Грузії та Служби державної безпеки Грузії. Керівництво Силами Оборони здійснює Командуючий Силами Оборони. Такий диференційований підхід законодавчого закріплення складу сил оборони на рівні кодексу закладає основу для подальшої чіткої регламентації функцій визначених суб'єктів на рівні спеціального законодавства.

Окрім того, певну дискусію викликає питання доцільності включення в проєкт Кодексу про оборону України норм щодо особливостей врегулювання відносин під час відбудовного періоду. З одного боку, цілком можливим вбачається в межах предмету регулювання кодексу окреслити деякі питання повоєнного відновлення держави, зокрема деокупацію та розмінування тимчасово захоплених територій, формування державних замовлень для посилення обороноздатності країни, планування у сфері оборонно-промислового комплексу, підвищення рівня обороноздатності й готовності до реагування на кризові ситуації, відбудову військової інфраструктури³³. Однак, з іншого боку, враховуючи тимчасовий та ситуативний характер заходів повоєнного відновлення держави, цілком слушною є думка щодо відсутності потреби в додатковій нормативній регламентації цього питання на рівні кодифікованого закону. У разі необхідності, такі заходи можливо формалізувати шляхом розробки та прийняття відповідних нормативно-правових актів тимчасової дії³⁴.

³³ Сегеда С., Руснак Ю., Федчук Т. Актуальні питання кодифікації законодавства у сфері оборони України (історико-правовий аспект). *Воєнно-історичний вісник*. 2023. № 4(50). С. 48.

³⁴ Руснак Ю., Топольницький В., Остапенко А. Структурно-змістовні особливості кодифікованих актів у сфері оборони зарубіжних країн. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 45.

В якості висновку варто зазначити, що формування якісно нової, ефективної, стабільної та спроможної до подальшої адаптації системи правового регулювання у сфері оборони можливо здійснити виключно шляхом комплексного удосконалення законодавчих актів у зазначеній сфері.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження визначено, що сфера оборони держави як предмет наукових досліджень носить міждисциплінарний характер та знаходиться на стику юридичної науки та науки державного управління. Сфера оборони є підсистемою і головним елементом системи національної безпеки та самостійною сферою державного управління, у той же час нерозривно пов'язана із воєнною сферою і сферою військового будівництва.

Правове забезпечення сфери оборони є комплексом правових інструментів, за допомогою яких уповноваженими суб'єктами здійснюються державного управління у цій сфері. Сфера оборони як сфера управління є невід'ємною частиною забезпечення національної безпеки, та як сфера життєдіяльності суспільства є невід'ємною частиною життя всього Українського народу, що свідчить про комплексний міжгалузевий характер правового регулювання у цій сфері.

З точки зору юридичної науки законодавство у сфері оборони України можна розглядати як нормативну складову права воєнної безпеки, що є міжгалузевим системним утворенням права національної безпеки і військового права, а саме як “управлінський” міжгалузевий інститут законодавчого регулювання сфер національної безпеки і оборони. В контексті науки державного управління законодавство у сфері оборони України можна розглядати як правовий засіб забезпечення воєнної безпеки та реалізації воєнної (оборонної) політики держави.

Законодавство у сфері оборони України є системою нормативно-правових актів, якими регулюється державне управління у сфері оборони, тобто діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, органів військового управління та представників громадянського суспільства з метою підготовки держави, економіки, суспільства та сил оборони до відбиття збройної агресії проти України і гарантованого захисту її національних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз. За

Законодавство у сфері оборони України можна розглядати як в широкому, так і у вузькому значенні. У вузькому значенні предметом законодавства у сфері оборони України є суспільні відносини у сфері управління обороною держави.

Найбільш оптимальним варіантом систематизації оборонного законодавства України вбачається розробка Кодексу про оборону України на основі норм чинних системоутворюючих законів з питань національної безпеки і оборони. Предметом правового регулювання майбутнього кодексу доцільно обмежити загальними засадами оборони держави та управління у цій сфері.

АНОТАЦІЯ

Стихийний характер “воєнної” правотворчості актуалізував питання прогалин у правовому регулюванні сферою оборони України, застарілості деяких норм та недостатньої правової визначеності чинних нормативно-правових актів з питань оборони, що не сприяє підтриманню сталості та системності національного законодавства в цілому. Визначено, що формування якісно нової, ефективної, стабільної та спроможної до подальшої адаптації системи правового регулювання у сфері оборони можливо здійснити виключно шляхом комплексного удосконалення законодавчих актів у зазначеній сфері, зокрема шляхом проведення комплексної систематизації законодавства у сфері оборони України. Розглянуто суть та обсяг поняття “сфера оборони” як особливий вид суспільних відносин, врегульованих правовими нормами. Визначено, що сфера оборони є підсистемою і головним елементом системи національної безпеки та самостійною сферою державного управління, у той же час нерозривно пов’язаною із воєнною сферою і сферою військового будівництва. Законодавство у сфері оборони України розглянуто як правовий засіб забезпечення воєнної безпеки та реалізації воєнної (оборонної) політики держави, а також як нормативну складову права національної безпеки і військового права, а саме як “управлінський” міжгалузевий інститут законодавчого регулювання сфер національної безпеки і оборони. Зроблено загальний огляд системи законодавчих актів у сфері оборони України та визначено пріоритети їх систематизації. Кодифікацію визнано найбільш оптимальним способом проведення систематизації законодавства у сфері оборони України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України : [підруч.] / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. К. : ЮрінкомІнтер, 2006. 544 с.

2. Адміністративне право України. Академічний курс : [підруч.] : у 2 т. / [ред. кол. : В. Б. Авер'янов та ін.]. К. : Юрид. думка, 2005. Т. 2 : Особлива частина. 2005. 624 с.

3. Богуцький П. П. Військове право у системі права України : автореф. дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01 Одеса, 2009. 25 с.

4. Богуцький П. П. Право національної безпеки та військове право України в умовах збройної агресії РФ проти України. URL: <https://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/pravo-natsionalnoyi-bezpeky-ta-viyskove-pravo-ukrayiny-v-umovakh-zbroynoyi-agresiyi-rf-proty-ukrayin/> (дата звернення: 10.04.2025).

5. Богуцький П. П. Право національної безпеки та військове право: сучасні виклики : навчальний посібник / П. П. Богуцький ; Державна наукова установа “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України”. Київ ; Одеса : Фенікс, 2023. 252 с.

6. Богуцький П. Сучасний стан і розвиток системи законодавства у сфері оборони України: на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали Науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ, 2021. С. 20–26.

7. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. 952 с. .

8. Глушенко О. О. Оборонна функція держави в сучасних умовах. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 45–48.

9. Свешніков С. В., Бочарніков В. П. Воєнна політика: сутність і проблеми формування й реалізації. *Наука і оборона*. 2018. № 1. С. 23–28.

10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник. Харків : Еспада, 2006. 776 с.

11. Словник української мови. URL: <https://slovnynk.ua/index.php?swrd>

12. Сокурєнко В. Оборона як ефективний засіб забезпечення безпеки суспільства та держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2 С. 159–166.

13. Пашинський В. Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра. юр. наук : 12.00.07 Київ, 2020. 40 с.

14. Прохоренко М. М. Система військового законодавства : автореф. дис. на здобуття ступеня к-та юр. наук : 12.00.01 Київ, 2009. 23 с.

15. Про затвердження Класифікатора галузей законодавства України: Наказ Міністерства юстиції України від 02.06.2004 р. № 43/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04 (дата звернення: 20.04.2025).

16. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 671 (в редакції від 19.10.2016 р. № 730). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF?find=1&text=%D1%81%D1%84%D0%B5%D1%80#w1_1 (дата звернення: 24.04.2025).

17. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення 10.04.2025).

18. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави: Указ Президента України від 8 листопада 2019 року № 837. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/837/2019> (дата звернення: 16.04.2025).

19. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932- XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 24.04.2025).

20. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20> (дата звернення: 24.04.2025).

21. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”: Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/240/2016> (дата звернення: 23.04.2025).

22. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року “Про Стратегію воєнної безпеки України” : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 25.04.2025).

23. Руснак Ю. І., Топольницький В. В., Остапенко А. І. Ретроспективний огляд кодифікації законодавства України у сфері оборони (2022–2023 рр.). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 1 (31). С. 1255–1270.

24. Руснак Ю., Топольницький В., Остапенко А. Структурно-змістовні особливості кодифікованих актів у сфері оборони зарубіжних країн. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 41–46.

25. Сегеда С., Руснак Ю., Федчук Т. Актуальні питання кодифікації законодавства у сфері оборони України (історико-правовий аспект). *Воєнно-історичний вісник*. 2023. № 4(50). С. 43–51.

26. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

27. On the defence of Georgia, Law of Georgia, 2023. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/view/28330?publication=20/>

Information about the author:
Ostapenko Anastasiia Ivanivna,

Postgraduate Student
National Defence University of Ukraine
28, Povitrianykh Syl Avenue, Kyiv, 03049, Ukraine